

# Kringlooplandbouw in de praktijk

Analyse en aanbevelingen voor beleid - Jan Willem Erisman, Frank Verhoeven

Welke verschillende vormen van kringlooplandbouw komen anno 2019 in de Nederlandse praktijk voor? wat zijn hun belemmeringen? en wat is nodig om kringlooplandbouw verder te ontwikkelen?

**Onze definitie van kringlooplandbouw:** *het optimaliseren van het bedrijfsrendement in de brede zin (economisch en sociaal-maatschappelijk) door zoveel mogelijk gebruik makend van eigen resources in evenwicht en met respect voor de natuurlijke omgeving (bodem-, lucht-, water- en natuurkwaliteit, landschappelijke waarde, klimaat en dierenwelzijn).*

Op basis van onze praktijkstudie en de literatuur onderscheiden we verschillende bedrijfstypen, elk gekarakteriseerd door de nadruk op een beperkt aspect van de bedrijfsvoering. Drie categorieën zijn groen gemaakt omdat die het meest aansluiten bij onze definitie van kringlooplandbouw.

Typering bedrijven	Omschrijving	indicatie % bedrijven
RUIMTE BENUTTEN	Bedrijven gericht op maximalisatie van productie met weinig oog voor maatschappelijke opgaven. Ondernemen binnen de wet- en regelgeving, maar zoeken duidelijk de randen op.	10
GEMIDDELDE LANDBOUW-PRAKTIJK	Boeren die opereren binnen de wet- en regelgeving en de adviezen volgen van de erfbetreders, belangenorganisaties en collega boeren. Voeren hier en daar onderdelen door van kringlooplandbouw, maar niet extreem. Soms zijn ze zwaar gefinancierd door banken en moeten ze doorgroeien om de stijgende kosten bij te kunnen houden.	65
PRODUCTIE EN NATUUR	Bedrijven die waar mogelijk combinaties met natuur maken, zoals randenbeheer of het gebruik van slecht producerende hectares voor natuurontwikkeling. Productie blijft het hoofddoel en daarmee wijken deze boeren niet af van de Gemiddelde landbouwpraktijk boeren. Zij halen extra inkomen uit de Agrarisch Natuurbeheer subsidies.	10
HOOGST EFFICIËNT	Deze boeren gebruiken kengetallen en precisie technieken om te sturen op zo hoog mogelijke efficiëntie van de productie (output) t.o.v. de inputs; zoals zo weinig mogelijk broeikasgasemissie per liter melk. Vaak wordt technologie ingezet om kringlopen zoveel mogelijk te sluiten. Functionele agrobiodiversiteit is vaak geen hoofdonderdeel van de bedrijfsvoering.	5
MAX BENUTTING EIGEN RESSOURCES	Deze boeren maximaliseren de inzet van eigen resources en de omgeving van het bedrijf. Integraal sturen op duurzaamheid met een lage kosten bedrijfsvoering, gepaard gaande met een bewust gebruik van eigen resources, goede benutting functionele biodiversiteit (natuur-inclusief) en hogere marges mede door een meer divers pakket aan producten en diensten.	5
NATUURBOEREN	Deze boeren stellen de realisatie van natuur voorop, en werken binnen de grenzen van de natuurkwaliteit aan productie van voedsel. De realisatie van natuurdoelen wordt vaak gecompenseerd door afwaardering van de grond of lagere pacht, waardoor bedrijfsrendement mogelijk is. Voedselbossen is een ontwikkeling die hierbinnen past.	5

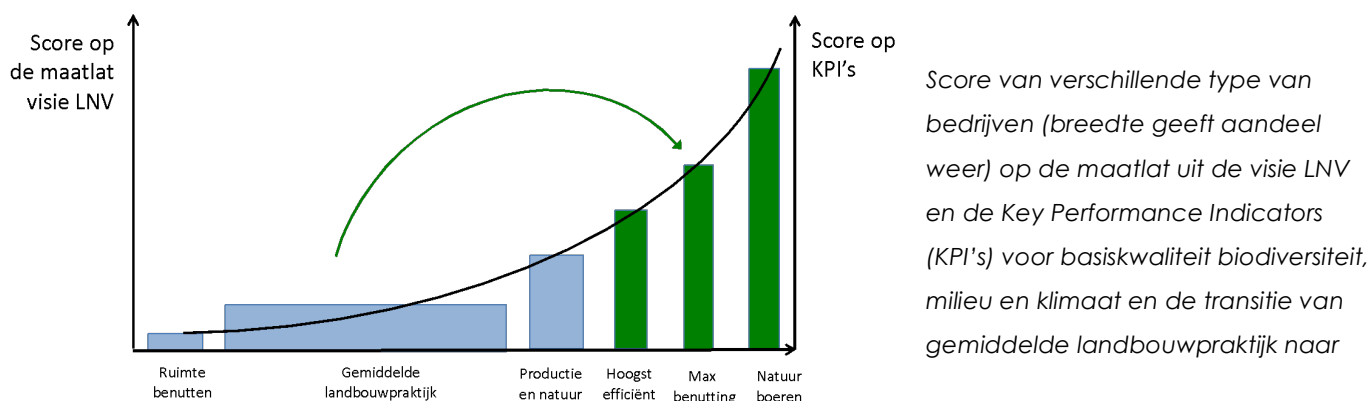
De groep "Maximale benutting eigen resources" staat in de praktijk en in de literatuur al langer bekend als kringloopboeren. Zij zijn te karakteriseren als boeren die bewust omgaan met hun eigen resources (bodem, agrobiodiversiteit, mest, geld, etc.), hun omgeving meenemen in de bedrijfsvoering (biodiversiteit, natuur, landschap en klimaat) en meerdere (elkaar versterkende) producten en diensten leveren. Vaak ingegeven vanuit het feit dat wat jezelf hebt, je niet hoeft aan te kopen, zoeken zij al vele jaren naar een beperking van externe inputs op hun bedrijf.

Het succes van deze boerenbedrijven wordt onder andere bepaald door een grote mate van zelfstandigheid, je zou kunnen zeggen: eigenzinnige boeren in de positieve zin van het woord. Zuinig, bewust omgaan met alle aspecten van de bedrijfsvoering en het leveren van meer diversiteit in producten en diensten. Zij werken integraal, kijken en denken breed, zien kansen en werken al dan niet bewust met de volgende principes:

- *Alle aspecten van het bedrijf en de omgeving moeten in samenhang worden bekeken;*
- *Grondgebonden werken en externe inputs minimaliseren, geringe mate van afhankelijkheid van derden;*
- *Kostenbewust, zowel in termen van financiën als milieukosten en sociale kosten;*
- *Zorg ervoor dat je eigen resources (bodem, nutriënten, agrobiodiversiteit, geld, etc.) optimaal benut;*
- *Ontwikkel vakmanschap op meerdere gebieden: agronomie, fokkerij, bedrijfskundig, financiering;*
- *Toon ondernemerschap in het tot waarde brengen van producten en diensten, volhardendheid;*
- *Wees zelfstandig t.o.v. de toeleverende (gespecialiseerde) bedrijven en afnemers;*
- *Maatschappelijke verbondenheid, sterk op de omgeving georiënteerd.*

### **Transitie van een gemiddelde landbouwpraktijk naar kringlooplandbouw**

De huidige kringloopboeren kunnen als voorbeeld en inspiratie dienen voor de groep boeren die nu nog de gemiddelde landbouwpraktijk volgen, maar graag ook anders willen werken, zoals geïllustreerd in de figuur. Willen deze boeren, maar ook hun adviseurs, plus de kennispartijen en beleidsmakers ook de principes van de kringlooplandbouw doorvoeren, dan moet de bereidheid en mogelijkheid er zijn om van specialisatie te verbreden naar een meer integrale aanpak. Daar zijn echter wel gerichte acties en stimulansen voor nodig.



Om de grootste groep boeren om te kunnen laten schakelen zou kringlooplandbouw het beste ingevuld kunnen worden met een goed gedoceerde en begeleide strategie van het structureel verlagen van inputs (kunstmest, krachtvoer, bestrijdingsmiddelen, financiering) gekoppeld aan een strategie van maximale resource efficiency. Bij deze strategie gaat het bedrijfsrendement in zijn geheel omhoog en worden de waarden naar de natuurlijke omgeving versterkt. Het zal zowel de economie van het boerenbedrijf vooruit helpen als ook bijdragen aan het behalen van de duurzaamheidsdoelen.

Om deze transitie te realiseren zijn kleine goed begeleide stappen nodig die de boer zelf kan nemen richting een verbeterd integraal bedrijfsrendement met behulp van studiegroepen, praktijknetwerken en onafhankelijke adviseurs. Tegelijkertijd zullen er door alle partijen 'rond' de boer op een consistente manier op de lange termijn gericht andere randvoorwaarden (ruimte) gecreëerd moeten worden om die stappen ook te faciliteren.

Tabel: Acties om kringlooplandbouw te bevorderen, per type stakeholder.

Partij	Acties
Overheden	Consistent, eenduidig en op lange termijn gericht beleid en voorlichting dat duidelijkheid schept voor de boer. Sturing op dezelfde integrale doelen voor kringlooplandbouw bij rijk, provincie, gemeente en waterschap via KPI-systematiek. Stapeling van beloning mogelijk maken en kansen benutten van het nieuwe GLB voor transitie naar kringlooplandbouw. Het is belangrijk om proeftuinen te creëren of te faciliteren om te experimenteren, zoals nu bijvoorbeeld plaats heeft op Schiermonnikoog, met aandacht voor monitoring, onderzoek naar KPI's in de praktijk en de kritische succesfactoren. Onafhankelijke voorlichting organiseren zodat de integrale boodschap van kringlooplandbouw succesvol geïmplementeerd kan worden in de praktijk.
Onderwijs, voorlichting en onderzoek	Kennis ontwikkelen over een systeemaanpak, inzet van onafhankelijke adviseurs en de voorloper kringloopboeren (kringloopcoaches) om het systeemdenken en de integrale oplossingen ook in het onderwijs en onderzoek te brengen. Onderwijsmiddelen en instrumentarium ontwikkelen dat voor iedereen toegankelijk is.
Toeleverende bedrijven, banken	Nieuwe verdienmodellen ontwikkelen richting integraal bedrijfsrendement van de agrariër. Samen met de overheid een risicofonds in het leven roepen om de risico's van een transitie naar kringlooplandbouw af te vangen. Beloning via rentekorting en sluiten kringlopen.
Afnemers en Retail	Meer marktonderscheiding gestoeld op diversiteit en kwaliteit (bv via KPI's of verbreding). Sterkere relaties onderhouden met boeren zodat input gedreven erfbedrevers op afstand blijven. Nieuwe verdienmodellen.
Sector vertegenwoordigers	Ondersteuning en begeleiding van leden naar integraal bedrijfsrendement. Voor de leden inzetten op de KPI sturing en beloning en lobby voor stapeling vanuit markt en maatschappelijke diensten. Meewerken aan het vaststellen van lange termijn doelen als kaders.
NGO's	De samenwerking zoeken, waarbij de ambitie voor natuurdoelen op sommige plekken ter discussie kan staan wanneer aan de voorkant sterk aan belasting gereduceerd wordt; stimuleren en informeren leden/achterban over een meer integrale aanpak i.p.v. "one issue".
Regionale samenwerkingen	Initiëren voor het sluiten van kringlopen en het vinden van nieuwe verdienmodellen. Bijvoorbeeld coöperaties van burgers, boeren, waterschappen, gemeenten, provincies en andere stakeholders die de bodem en het landschap exploiteren en beheren. Organiseren van vergoedingen via KPI's voor maatschappelijke diensten.

Kringlooplandbouw staat voor een integrale aanpak van bedrijfsvoering en duurzaamheid zodat het rendement op zowel het bedrijf, het klimaat, de biodiversiteit alsmede het landschap groter wordt. Wil je kringlooplandbouw realiseren dan vraagt dat meer dan aanscherping van regels en hier en daar wat bijschaven. Het vraagt om het verleiden van de gemiddelde landbouwpraktijk tot omschakelen naar kringlooplandbouw. Dit is alleen mogelijk door andere condities te creëren, daar consistent in te zijn en blijven, te kiezen voor betere, integrale, Kritische Prestatie Indicatoren (KPI's) die sturen op zowel verbetering van milieu en klimaat als ook op een hoger algeheel bedrijfsrendement.

Het volledige rapport is te vinden via [rijksoverheid.nl](http://rijksoverheid.nl) via [www.kringlooplandbouw.nl/rapport](http://www.kringlooplandbouw.nl/rapport) of via [www.louisbolck.org/nl/publicaties](http://www.louisbolck.org/nl/publicaties)

**Prof. dr. ir. Jan Willem Erisman**

[www.louisbolck.nl](http://www.louisbolck.nl)

[j.erisman@louisbolck.nl](mailto:j.erisman@louisbolck.nl)

T 06 5119 0101

**ir. Frank Verhoeven**

[www.boerenverstand.nl](http://www.boerenverstand.nl)

[frank@boerenverstand.nl](mailto:frank@boerenverstand.nl)

T 06 2000 3239